

λιάζουν σφαιρικά τὸ ψυχικὸ μας σύμπαν. Πῶς θὰ μπορούσε ὁ ποιητὴς νὰ ἐκφράσῃ ἓνα τόσο πολυσύνθετο πνευματικὸ σύνολο μὲ γλωσσικὴ μονομέρεια ἢ στενόκαρδη ὀρθοδοξία πρὸς τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη γλωσσικὴ κατεύθυνση;

Στὴ γραμματικὴ εἶδαμε πῶς παρ' ὄλ' αὐτὰ δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τῆ στερεὰ νεοελληνικὴ βίαση. Οἱ γραμματικοὶ ἀρχαϊσμοὶ του εἶναι σπάνιοι καὶ ἀνεπαίσθητοι. Στὸ λεξιλόγιο ὅμως δὲν ὑπάρχει οὔτε μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ὅσο, ἐκεῖ πού τὸ ὕφος, ἢ ἀτμόσφαιρα ἀποζητεῖ τὴν ἀρχαιότερη λέξη. Τὰ παραδείγματα συγκεντρωμένα δίνουν τὴν ἐντύπωση ὀργιαστικῆς γλωσσικῆς ἀναρχίας, ἀλλὰ ὅταν τὰ δοῦμε στὴ φυσικὴ τους θέση ἀνάμεσα στὰ συμφραζόμενά τους, μᾶς φαίνονται σὰν μπόλια κεντρισμένα σὲ θαλερὸ φυτό, ἔτοιμα νὰ ἀνθίσουν. Παραθέτω ἐδῶ μερικοὺς λεξιλογικοὺς ἀρχαϊσμοὺς, τυχαῖα παρμένους καὶ χωρὶς καμμιά κατάταξη, πού δὲ θὰ εἶχε ἄλλωστε κανένα ἀντιπροσωπευτικὸ χαρακτήρα:

ἄφραστα Δ 128, ἰσόθεος Παρ. 146, γλαυκὴ Φ 50, χαωτικὴ ΠΧ 186, χοῖκα Δειλ. 253, πολέμια Παρ. 65, γαῦρα Παρ. 107, τιτάν Παρ. 121, βυσοδόμα Δειλ. 221, τροπαιοφόρα Δειλ. 27, ἀνθοσμίας ΚΤ 45, δροιδικὸ Φ 67, οἰστρός Παρ. 39, ἐγαγώνια Παρ. 8, ἐντάφιο Παρ. 143, ρεῖθρα ΠΧ 135, ποιὴν Α 143, θύρες Α 107, γυπάετοι Α 149, φάσαγο Β 39, ὄρατὰ Παρ. 10, ὑδροχαρίδες Α 49, ὑδρία Ξ 133, ἀλουργίδα Δειλ. 193, κραιπάλη Πεντ. 78, κλυδώνων Δ 49, κρυψώνων Β 149, πετεινά Φ 100, δνικά Φ 57, κίονι Φ 107, πᾶσαν Φ 14, ὑπέρτατες Δειλ. 218, ὑπεράγια Β 34, ὑπέρχαλη Α 91, ὑπέροφα Α 98, διορᾶς, διαισθάνεσαι ΚΤ 64, κομίσεις Π 108, ὑγρόζωα κήτη Π 132, τὸν ἔμπυρο οὐρανὸ Β 42, θυρσοφόρα μαινάδα Β 71, τῶν πόλεων τιθασσεύτρα Β 142, ἀείζωη Ἑλλάδα Παρ. 52, τὰ ἡλύσια παλάτια Ν 65, τῶν Κιμμερίων οἱ ζόφοι Φ 148, ὑπερουσία τριάδα Φ 98, τὸ ὑπέρλευκο τὸ κρίνο Φ 35, στὸν κόρφο τὸν πανάμωμο Φ 107, ἀλλότρια πουλιά Β 158, στοῦ ἐπαγγελμένου σου σπαθιοῦ Β 26, φρούδα στιγμὴ Δειλ. 312, οἰστορήλατος παλμός ΚΤ 34, θεῖος ἰχώρ Π 121, θεὸς Ἰστατος Ι 54, γερατεῖα Ἰλαρά Α 39.

Ἄλλὰ καὶ φράσεις ὀλόκληρες παροιμια-

κὲς καὶ πασίγνωστες, πού συχνὰ τὶς ἀναφέρουμε σὰ ρητὰ στὸν καθημερινὸ μας προφορικὸ λόγο, δὲ δισταῖει ὁ ποιητὴς νὰ τὶς παρεβάλλῃ αὐτούσιες ἢ παραλλαγμένες στὸ στίχο του, ὅπου τοῦ χρειάζονται: *χοίκασε τὸ Μῆνιν ἄειδε* Π 50, *σκιᾶς ὄναρ τῆς εἰρήνης ὁ Μεσσίας* Β 120, *ὁ δολερὸς καὶ δῶρα φέροντας Δαναὸς* ΚΤ 30, *Ἵμην ὑμέναιε!* Π 86, *ἄγγελος πρωτοστάτης* ΠΧ 127, *δεῦτε λάβετε τὸ φῶς* Β 87, *ὡσαννά ὁ ἐν τοῖς Ὑγίοις* Π 7, *θοῦ φυλακὴν, Κύριε, τῷ στόματί μου* Ν 56, *σῶσε, Κύριε, τὸ λαὸ Σου* Π 195, *Θεὸ τοῦ ἐλέους* ΚΤ 40, *τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰχτιρμῶν* Φ 124, *δόξα, εἰρήνη καὶ εὐδοκία!* ΚΤ 27, *ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας* ΚΤ 34, *ἡμαρτον, σῶσον ἐλέησον* Β 65.

Καμμιά φορά ἀρχαῖα ρητὰ ἢ στερεότυπες φράσεις παλιᾶς μεταφράζονται: *χαῖρε ἀπάντροντη νύφη* Φ 63 (χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε), *χιονοστέφανο βράχο* Α 135 (ἀκρονιφῆ πάγον), *στοῦ γερασμοῦ τὴν ἐμπατὴ* Φ 38 (ἐπὶ γήραος οὐδῶ), *κρᾶσάτη θάλασσα* Β 107 (οἶνοπα πόντον), *ζωὴ ἀζώητη* Β 107 (βίος ἀβίωτος), *ἀσφοδελά λειβάδια* Δειλ. 187 (ἀσφοδελὸν λειμῶνα), *παριανὸ λιθάρι* Υ 88 (πάριος λίθος), *σκιᾶς ὄνειρο* Β 138 (σκιᾶς ὄναρ), *μακάριοι πού πεινᾶν καὶ πού διρᾶνε δικαιοσύνη* Κ 76 (μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες δικαιοσύνην), *τὰ δεινὰ πολλὰ, μὰ τίποτε δὲν εἶναι δεινότερο ἀπ' τὸν ἄνθρωπο* Β 56 (πολλὰ τὰ δεινὰ κοῦδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει Σοφοκλ. Ἄντιγ. 332).

Ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα μεταφρασμένα εἶναι: *τὰ καιρικὰ τριγύρω μας* Παρ. ε' = τὸ σύγχρονο περιβάλλον, *τὰ συμφωνημένα γέματα* Γ 2,61 = τὰ κατὰ συνθήκην ψεύδη, *νερόχαρο καλάμι* Παρ. 121 = ὑδροχαρῆς κάλαμος, *τὰ μεσημέρια* Φ 10 = ἡ μεσημβρία, *τὰ νότια μέρη, ὁ ξεφυλισμός* = ἐκφυλισμός, *ὁ στιχοπλέχτης* = στιχοπλόκος Β 30 κ.ἄ.

Κάποτε γιὰ νὰ μᾶς μεταφέρῃ στὴν ἀτμόσφαιρα μιᾶς ἱστορικῆς ἐποχῆς ἢ στὸ πνεῦμα ὀρισμένου ἱστορικοῦ προσώπου παραφράζει αὐτούσια ἀρχαῖα ἢ μεσαιωνικὰ χωρία, δίνοντάς μας ἔτσι καὶ μιὰ φιλολογικὴ χαρά. Δὲν ἀναφέρει τὴν πηγὴ, εἴτε γιὰ τὴν ὑπερτιμᾶ τὴ μόρφωση τοῦ ἀναγνώστη πού πρέπει νὰ τοῦ εἶναι γνωστὴ, εἴτε γιὰ τὴν

καταδέχεται νὰ κἀνή φιλολογία. Ἀφίνει μεγαλόψυχα τὴ φροντίδα αὐτὴ στὴν πεζὴ ἔγνοια τῶν φιλολόγων. Τέτοιες παραφράσεις εἶναι λ.χ. οἱ ἑξῆς δύο:

Ψυχὴ, πότε ὀλοφάνερη
γυμνὴ, ἀγαθὴ, ἀπλῆ, μίᾱ Β 163,

ἔση ποί' ἄρ, ὡ ψυχῆ, ἀγαθὴ, καὶ ἀπλῆ,
καὶ μίᾱ; Μ. Ἀντιόχου. Εἰς ἑαυτὸν 10, α',

Κοίτα τὴν ἄνοιξη καὶ πάλε
ὁμορφα πὸν ροδοχαράζει!
Χαρὰ καὶ υγεία καὶ εὐτυχία
τοῦ κόσμου φέρνει, ἀντραγαθίες
θεοδώρητες καὶ νίκες δίνει
τοῦ βασιλιᾶ σου, Ρωμισούνη! Δ 111,

μὲ βάση τὸ βυζαντινὸ τραγούδι τῆς ἐποχῆς
τοῦ Λέοντα τοῦ Σοφοῦ:

Ἴδε, τὸ ἔαρ τὸ γλυκὸ πάλιν ἐπανατέλλει,
φέρων υγείαν καὶ ζωὴν καὶ τὴν εὐημερίαν,
ἀνδραγαθίαν ἐκ Θεοῦ τοῖς βασιλεῦσι Ρωμαίων
καὶ νίκην θεοδώρητον κατὰ τῶν πολεμίων.

Τ' ἀρχαῖκά ὅμως γλωσσικὰ στοιχεῖα ποὺ εἶδαμε, κα' ἄλλα ποὺ δὲν μποροῦν ὅλα ν' ἀναφερθοῦν ἐδῶ, ἀπλωμένα μέσα στὸ ἀπέραντο ἔργο τοῦ Παλαμά εἶναι σὰ σταγόνα στὸν ὠκεανό. Οὔτε φαίνονται οὔτε μποροῦν ν' ἀλλάξουν στὸ παραμικρὸ τὴν πέρα ὡς πέρα κυριαρχία τοῦ καθαρὰ νεοελληνικοῦ γλωσσικοῦ κόσμου. Ἡ κοινὴ νεοελληνικὴ σ' ὅλη τῆς τὴν ὡς τὰ σήμερα καλλιέργεια καὶ ἀνθίση, στολισμένη μὲ δ,τι τὰ ἰδιώματα κάθε ἑλληνικῆς γωνίας μποροῦν νὰ δώσουν σὲ χροῶμα, ἦχο, ἀτμόσφαιρα, περᾶ στὸ ἔργο τοῦ Παλαμά σὲ μιὰ θριαμβευτικὴ πομπή. Πῶς μπορεῖ ὅμως νὰ δώση κανεῖς μιὰ ἰδέα τοῦ γλωσσικοῦ αὐτοῦ ὕλικου χωρὶς ν' ἀπομονώση τὴν κάθε λέξη ἀπὸ τὰ συμφραζόμενά της, τὰ μόνια ποὺ τῆς δίνουν τὴν ἀξία της ὡς στοιχείου ὕφους; Εἶναι σὰ νὰ μαθήση ἐξαισία πουλιὰ καὶ νὰ δέση ματσάκια κατὰ χρώματα τὸ φτέρωμά τους. Ἀφοῦ ὅμως ἀλλιώτικα δὲ γίνεται, ἄς δοῦμε κα' ἔτσι μερικὲς ἀπὸ τὶς κοινότερες δημοτικὲς λέξεις ποὺ καταξιώνει ὁ ποιητὴς μὲ τὸ στίχο του:

1) **Οὐσιαστικά:** ἄβαθνα Φ 67, ἀκροπρο-

πίδια Φ 100, ἀντίφρυχο Φ 66, ἀραξοβόλια Π 53, ἀραποβλογία Κ 95, βαργεστισιά Β 164, βλυσσίδα (= κοσμήματα) Β 57, βρετικί Α 77, γητιές Παρ. 14, γιορτιάσι Πεντ. 17, γούμενα ἦ, Φ 39, διάσελα Β 135, διδάχοι Δ 67, δροσοσταλίδα Β 46, δυναμῶρια Φ 55, ἐμποδο Ν 61, θνημητικὸ (= μνήμη) Β 42, κλήρα Β 7, κύβερος Δειλ. 20, κυπροκούδουνο Β 18, λογγιές Φ 48, λιόκορο φίδι Κ 46, μεταωριστής (ἀστειολόγος) Φ 28, μολυντήρια (= ἀκάθαρτα ζῶφια) Φ 61, μονιά Πεντ. 23, μοσκῶτιά Τρ. 77, ξάγναντα ΠΧ 129, ξεμνησθηρεντής Β 55, πεζούρα (= πεζικὸ) Δ 64, πλεμμάτι (= δίχτυ) Δειλ. 245, πόδιωμα Π 47, πορόλογγα Δ 44, σιδερόχορτο Φ 66, σκοτίδι Α 74, στριγλοβότανο Φ 36, στρωσίδα Δ 48, συλλοϊκά τά, (= νοῦς) Β 142, συρεκέλα τά, Π Δ 35, σύφλογο Παρ. 94, σφαγάρι Β 39, ταπὶ (= χαλί) Δειλ. 247, τσουνκιάς (= θαλασσοπούλι) Φ 46, φέρμελη Κ 26, φωτερά (= μάτια) Δ 92, χωσιὰ Παρ. 142.

2) **Ἐπίθετα:** ἀκράταγο ΠΧ 58, ἀνεμοκυκλοπόδικα Φ 63, ἄπραγος Β 2, ἀπίγγεια Α 145, ἀρίφνητοι Β 164, ἐμνοστη Φ 55, ζωντάρφανο ΠΔ 58, κριματιστής (= ἐνοχος) Β 1, κρουσιός Α 149, λιόκαλη Πεντ. 68, λιάπικο (= ἀρβανίτικο) Κ 52, πασίχαρη Δ 163, σερπειτὸ παιδάκι Κ 110.

3) **Ρήματα:** ἀλαφιάζομαι Παρ. 34, ἀναδέουν Α 10, ἀξάινει Δειλ. 21, ἀπιθώνει Υ 26, ἀγατιζῶ ΠΔ 26, ἀντιάζεται Β 121, βαργομᾶν Φ 41, διαμαίνομαι (= θανατώζω) Β 83, κονεύω Α 67, λαρώνω (= πρᾶβνω) Φ 24, λιμπίζομαι (= μοῦ ἀρέσουν) Β 56, μαργώνω Παρ. 129, μαστορεύω Α 47, μισεύω Α 86, νογᾶς (= ἐννοεῖς) Φ 14, ποδίζει Παρ. 103, ρεκάζει Παρ. 131, σκούζει Α 170, στρέγω Α 2, τρατεύω Α 69, φεγρῶζω Β 158.

4) **Ἐπιρρήματα:** ἀδιαφόρετα (= ἀνώφελα) Φ 151, ἀλάργα Παρ. 111, καίανακρα Ξ 160, καταπόδι Κ 73, κατάσταυρα (= κατάστηθα) Δειλ. 39, κοντολογῆς ΠΔ 82.

Ἴδού τώρα καὶ μερικὲς ἀπὸ τὶς ἰδιωματικὲς λέξεις ποὺ μεταχειρίζεται:
ἀβανιά Π 153, ἀπαλάμη Δειλ. 64, ἀρα-

δαριά A 40, ἄργαλα ΤΠ 71, βορριάσματα K 14, βοῦλκος (= βοῦρκος) K 30, γιβάρη ΤΠ 104, γαίτα ΤΠ 95, γδύμια Δειλ. 263, κλωνά K 114, λιοσιάσια KT 92, λιθάρη Y 42, λωλή B 47, μαλλιά ἦ, (= μάλωμα) Φ 59, μελούδια (= μεδούλια) Παρ. 74, τοῦ βασιλιά νομαῖτοι (= ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας) Φ 25, μαγίστρα (= μάγισσα) ΠΧ 110, πρνάρι ΤΠ 100, πορτοπούλα Ξ 155, πιωτὶ B 42, πύσσαρα ἦ, N 83, πονίδι ΠΧ 28, ροδαριά Παρ. 39, Σαλονίκι τό, Φ 60, σασικιά (= μνηστή) I 25, συγγενάδια T 9, σιδεράλογο (= ποδήλατο) ΠΔ 17, σαρίδια A 101, σαλαγίδες K 17, φέξη (= φῶς) B 208, χιμαιλίος A 84, χαράκια (= βράχοι) Π 214, χειραπλώνω Δειλ. 108, χουρμούζικα μαργαριτάρια Δ 65, ψιμύθρι Παρ. 90, ἀξείκαστο A 142, ἀσιάλωτες παιδοῦλες B 96, γούρμα σταφύλια Π 79, θιακὸ κρουσι K 26, λογιάζω A 142, ἀπαριάζω (= ἀφίνω) Φ 41, τί (= γιατί) συχνά, κι ἀπὲ (κ' ὕστερα) T 72, δμάδι (μαζί) Παρ. 62, με δαύτη B 39.

Οἱ λόγοι ποὺ κάνουν τοὺς ποιητὲς ὅλων τῶν καιρῶν νὰ καταφεύγουν καὶ στὴν ἰδιωματικὴ λέξη, καθὼς καὶ στὸν ἰδιωματικὸ γραμματικὸ τύπο, καὶ νὰ διαλέγουν ἀπ' αὐτοὺς πότε τὸν ἓνα καὶ πότε τὸν ἄλλο, ὅπως εἶδαμε στὶς διπλοτυπίες ποὺ παραθέτω πρὸ πάνω, εἶναι ἄλλοτε λόγοι θφους, ὅταν δηλαδὴ ἡ ἰδιωματικὴ λέξη ἐκφράζει καλύτερα τὴ σημασιολογικὴ ἀπόχρωση ἢ τὸ τοπικὸ χρῶμα⁽¹⁾, κι' ἄλλοτε, ποὺ εἶναι καὶ τὸ συχνότερο, λόγοι στιχουργικῆς, δηλ. μέτρο, ρίμα, ποὺ δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι γιὰ τοὺς ποιητὲς παίζον συχνὰ βασικώτερο ρόλο ἀπὸ τὴ λέξη. Ἄν καὶ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο,

(1) Κι' ὁ Ἀριστοτέλης, περὶ Ποιητ. 1458a ἐγκρίνει τὴ γρήση ἰδιωματικῶν λέξεων (γλωσσῶν, ὅπως τίς ἔλεγε) στὴ λογοτεχνία, καὶ δὲ συμφωνεῖ μ' ἐκείνους ποὺ ἔφεραν γιὰ τὰ διαλεκτικὰ τῆς στοιχεῖα τὴν ὁμηρικὴ ποιήση. Τὶς κοινὲς λέξεις τίς εὗρισκε ταπεινές, δηλ. πεζές, ἐνῶ τίς ἰδιωματικὰς τίς θεωροῦσε σεμνές, δηλ. τοὺς ἀναγνώριζε μιὰ ποιητικὴ μεγαλοπρέπεια ποὺ εἶχαν ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἦταν ἀσυνήθιστες. Ὁ Παλαμάς πιστεύει πὺς κάθε λέξη μπορεῖ νὰ καταξιοθῆ καλλιτεχνικά. «Πρέπει νάρθῃ ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ δεῖξῃ ὅλη τὴν ἐλαστικότητά καὶ τὴν ἐκκίνησι καὶ τὴν ἐκφραστικότητά τῶν ὀνομάτων ποὺ ζοῦνε, κάθε φορὰ ποὺ μεταχειρίζεται τὰ πρὸ ταπεινά λόγια μὲ τὰ πρὸ διαλεκτικὰ νοήματα» ΠΔ 78.

δὰ μπορούσε κανεὶς στὸ ζήτημα τοῦτο νὰ θυμηθῆ τὴν ὁμολογία τοῦ ἴδιου τοῦ Παλαμά, ποὺ μιλῶντας γιὰ τὰ ἐκφραστικὰ του μέσα ὡς ποιητὴς, χωρὶς νὰ ὑποτιμᾷ τὴ σπουδαιότητα τῆς λέξης, τὴν τάσσει ἱεραρχικὰ «τελευταία μεταξὺ ἴσων» στὴ σειρά ρυθμὸς, στίχος, ρίμα, γλῶσσα, λέξη⁽¹⁾, καὶ ἐπαναλαμβάνει παρακάτω: «Ρυθμὸς, στίχος, ρίμα, γλῶσσα, λέξη, ἰδέα, δια ἀντικείμενα ποὺ ἐκφράζουν τὴν ποιήση ἐξίσου σημαντικά». Καὶ εἶναι φυσικὸ. Ἡ λέξη μπορεῖ νὰ ὑποταχθῆ στὸν ἀπὸ πρὶν ὀρισμένο ρυθμὸ τοῦ στίχου. Τὸ ἀντίστροφο εἶναι ἀδύνατο.

Στὸν ἀπεριόριστο σεβασμὸ του πρὸς τὴ σημερινή μας πραγματικότητα καὶ στὴν ἐπιθυμία ν' ἀξιοποιήσῃ καλλιτεχνικὰ τὸν καταφρονημένο θησαυρὸ τῆς δημοτικῆς, δηλαδὴ στὸ δημοτικισμὸ μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια, ποὺ διαπνέει τὸν ποιητὴ, πρέπει νὰ ἀποδώσομε καὶ τὴν ἰδιαίτερη ἀγάπη του γιὰ τίς μεσαιωνικὲς καὶ νεώτερες ὀνομασίες περιφρημῶν ἀρχαίων τόπων καὶ πόλεων ποὺ ὁ νέος ἑλληνισμὸς τὰ γνώρισε καὶ τ' ἀγάπησε καὶ τὰ δόξασε μὲ ἄλλα ὀνόματα, κ' ἔτσι τὰ παλιά, ποὺ εἶναι ἐξίσου καὶ περισσότερο ἴσως ἔνδοξα ὀνόματα, δὲν τὰ νιώθει τὸ ἔθνος μας σήμερα, δὲν τοῦ θυμίζουν προσφιλεῖς ἔννοιες καὶ συγκινητικὰ συμβάντα τῆς πρόσφατης ἱστορίας του, δὲν τοῦ μιλοῦν πιά στὴν ψυχὴ, ὅπως τοῦ μιλοῦν τὰ Ροῦμελη, Μοριάς, Ἀλαμάνα (Σπερχειὸς) Φ 68, Σαλαμπριάς (Πηνεῖος) Φ 67, Κίσσαβος (Ἄσσα) B 149, Γκιόνα (Κόραξ), Λιάκουρα (Παρνασσὸς) Φ 71, Ἐλατιά (Κιθαιρώνας), Πενταδάχτυλος (Ταύγετος) B 149, Ψηλορείτης (Ἰδη) B 143, Στενὸ (Θερμοπύλες) Φ 68, Κατάστενα (Βόσπορος) Δ 26, Ἐγριπος (Εὔβοια) Φ 56, Ματαπᾶς (Ταίναρο) Φ 55, Ζητοῦνη (Λαμία) Φ 68, Σάλωνα (Ἀμφισσα) Φ 69, Μεγαλοβλαχιά (Θεσσαλία) Φ 65. Εἶναι ὠραῖοι οἱ στίχοι ὅπου τὸ γλωσσικὸ καὶ ἱστορικὸ αἶσθημα παλεύουν καὶ ὁ ποιητὴς ταλαντεύεται ἀνάμεσα στὰ γεμᾶτα παγκόσμια δόξα ἀρχαῖα ὀνόματα καὶ τὰ γεμᾶτα αἶσθημα καὶ ὁμοσιὰ τῆς ζωῆς νέα ὀνόματα. Ἡ προτίμησι τοῦ ἑνὸς τοῦ εἶναι τόσο δύσ-

(1) Κ. Παλαμά, Ὁ ποιητὴς καὶ τὸ τραγοῦδι του, Ν. Ἑστία 3, 584.

κολη, πὸν προτιμᾶ νὰ κρατήσῃ καὶ τῶνα καὶ τ' ἄλλο :

Ὁ γέρος εἶμαι ὁ Παρνασσός καὶ ἡ Διακούρα ἢ
κ' εἶμαι σάν ἓνα ἀντρόγενο κ' εἶμαι σὰ δυό, σάν
σφιχτοδεμένο ἀχώριστο, μιά πλάση κ' ἓνας κό-
[ταίρι
[σμος Φ 71.

Ἄλλοτε ὅμως τὸ νεώτερο νικᾷ :

Αἰφκη, χαρὰ σου, ἂν ἄλλαξες τ' ἀρχοντικὸ ὄνο-
[μά σου
καὶ κράξῃσαι Πλακιώτισσα, κ' ἐγὼ ἢ φλογέρα
σὲ λέω κ' ἐγὼ Πλακιώτισσα... [ἢ ξένη
Κάθε κομμάτι τ' ἀρχαντιοῦ κορμιοῦ σου, ὦ μάν-
[να Ἑλλάδα...
μὲ τὸ καινούργιο τ' ὄνομα σὰς κράξω, Ρωμισοσύνη !
μὲ τὸ καινούργιο τ' ὄνομα κ' ἐγὼ σὰς στεφανώνω
καὶ τὸ στεφάνι σας αὐτὸ θωρώντας πόσο ὠραία
ταιριάζει στὸ κεφάλι σας, γιὰ μυρτοστέφανο εἶναι,
γιὰ στέφανο ἀγκαθόπλεχτο, σπαράζω κι ἀλαλά-
[ζω ! Φ 81.

« Ἐλεεινὴ μανία, γράφει, τὸ ν' ἀλλάζου-
με καὶ τὰ ζωντανὰ καὶ τὰ δοξασιμένα ὀνό-
ματα τῶν τόπων καὶ τῶν πραγμάτων καὶ
νὰ τὰ κάνουμε, ταιριάζει δὲν ταιριάζει, καὶ
μὲ τὸ στανιό, ἀρχαῖα ὄλα, καὶ τὸ νὰ κατα-
στρέφουμε καὶ τὸ νὰ καταφρονοῦμε μνη-
μεῖα τῆς νέας μας ἱστορίας, μόνο γιὰτί
στέκουν ἔξω ἀπὸ τὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα »
Γ 2, 58.

« Τὸ Μισολόγγι εἶναι σιμότερο σ' ἐμᾶς
ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα κ' ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ
τὸ Λεωνίδα ἢ φουσιανέλα ἀπὸ τὴ χλαμύ-
δα, τὸ κλέφτικο τραγούδι καὶ ἡ δημοτικὴ
γλῶσσα ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ ἀπὸ τὸν Ξε-
νοφῶντα » Γ 2, 58. « Θέλουμε τὰ παρπετα-
μένα, φτωχά, τὰ καταφρονεμένα ὀνόματα
τῆς ἐθνικῆς γλῶσσας νὰ τὰ πλουτίσουμε
μὲ ὄλα καὶ μὲ τὰ πιὸ εὐγενικὰ νοήματα
ποῦ εἶναι ἱκανὰ μέσα τους νὰ κρύψουν,
θέλουμε τὴν ὕλη, ποῦ εἶναι δυνάμει ἀξία
νὰ πάρῃ καὶ τὴν τεχνικώτατη μορφή, νὰ
δείξουμε πὸς τέτοια ἀξία ἔχει καὶ ἐνερ-
γεία » Γ 1, 190.

Ἀκολουθεῖ ὁ Παλαμᾶς στὸ ζήτημα τοῦ-
το τὸ Βαλαωρίτη, ποῦ ἔγραφε στὰ Προλε-
λόμενα τοῦ « Διάκου »: « Καὶ αὐτὰ τὰ ἐν-
δοξα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα ἀσυμβίβα-

στα θεωρῶ ὡς πρὸς τὴν ἀρμονίαν τοῦ στί-
χου » (1).

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς καθαρὰ ἑλληνικὲς δημο-
τικὲς λέξεις, δὲν εἶναι σπάνιες καὶ οἱ ξένης
καταγωγῆς λέξεις τῆς γλῶσσας μας ποῦ με-
ταχειρίζεται ὁ Παλαμᾶς ὅταν τοῦ χρειάζον-
ται γιὰ νὰ ἐκφράσῃ πιὸ πιστὰ τὸ πρᾶγμα
ἢ τὴν ἐννοία ποῦ θέλει. Ὅλοι ξέρουμε πὸς
ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ὕφους ὑπάρχουν λέ-
ξεις ποῦ ἂν καὶ ξένες εἶναι ἀναντικατάστα-
τες. Καμιά καθαρὴ ἑλληνικὴ δὲν μπορεῖ ν'
ἀποδώσῃ τὴν ἀπόχρωση τοῦ νοήματος ποῦ
ἔχουν αὐτές. Εἶναι ἄλλωστε τόσοι αἰῶνες
ποῦ ζοῦνε μέσα στὴ γλῶσσα μας οἱ λέξεις
αὐτές, ὥστε ὁ λαὸς μας τὶς αἰσθάνεται σὰ
δικές του. Ἡ καταγωγὴ τους μόνο τοὺς
γλωσσολόγους μπορεῖ νὰ ἐνδιαφέρῃ. Τὸ
λαὸ καὶ τὸν ποιητὴ ποτέ.

Τέτοιες λέξεις εἶναι στὸν Παλαμᾶ οἱ ἑξῆς :
1) Τουρκικὲς: ἀσκέρι, ἀτι συχνά, ἀτλῆς (=κα-
βαλλάρης) ΤΠ 199, ἄχτι I 35, γιορέδες K 84,

(1) Τὸ πρόβλημα ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι μόνο
ποιητικὸ ἢ γλωσσικὸ, ἀλλὰ περισσότερο ἱστορι-
κὸ καὶ ἐθνικὸ. Τὰ ὀνόματα μικρῶν τοποθεσιῶν
δὲν ἔχει καὶ μεγάλη σημασία ἂν λέγονται μόνο
μὲ τὸ πανάρχαιο προελληνικὸ τους ὄνομα ἢ μόνο
μὲ τὸ νεώτερο. Μπορεῖ χωρὶς μεγάλη ζημία νὰ
λέγονται καὶ μὲ τὰ δυό. Γιὰ τὸ Ρωμιὸς ὅμως
καὶ Ρωμισοσύνη, τὸ πρόβλημα εἶναι πιὸ δύσκο-
λο κ' ἀπασχόλησε πολλούς. Ὁ Ν. Γ. Πολίτης
ἔγραψε εἰδικὴ μελέτη. Φυσικά, οἱ Ἕλληνες καὶ
ἡ Ἑλλάδα τοῦ 20οῦ αἰῶνα δὲν μποροῦν νὰ λέ-
γονται ἐπίσημα μόνο Ρωμοί, Ρωμαίκο, Ρω-
μισοσύνη. Θὰ ἦταν καὶ ἀντιεπισημονικό, γιὰτί
θὰ κομματίζε τὴν ἀδιάκοπη συνοχὴ ἐνός ἱστο-
ρικοῦ λαοῦ, ποῦ ἦταν καὶ εἶναι ἑλληνικός, ὅπως
καὶ ἡ γλῶσσα του μένει ἑλληνικώτατη ὡς σή-
μερα. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ὀνόματα αὐτά, καθὼς
πολὺ σωστὰ ὑποστήριξε ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς ἀπὸ
ἀφορμὴ τῆς « ἱστορίας τῆς Ρωμισοσύνης » τοῦ Α.
Ἐφταλιώτη καὶ ἀπαντώντας στὸν ἐπικριτὴ Γ.
Σωτηριάδη (Γ 2, 121 κξ.), ἔχουν μέσα τους θέρ-
μη συναισθηματικὴ καὶ χροῶμα ὀρισμένης ἱστο-
ρικῆς ἐποχῆς, μποροῦν μιά χαρὰ νὰ χρησιμο-
ποιοῦνται μᾶζι μὲ τὸ Γραικός σάν ἀνεπίσημα
ὀνόματα τοῦ Γένους μας, καὶ στὴ λογοτεχνία
(ἰδίως στὴν ποίηση), ἀλλὰ καὶ στὴν ἱστορία, ἔ-
ταν πρόκειται γιὰ τὸν ὑπόδουλο ἑλληνισμό, ὅπου
τὸ Ἕλληνας καὶ Ἑλλάδα εἶναι γενικά καὶ ἀό-
ριστα, ἀρα δὲν εἶναι ἐκφραστικά. Στὸ τραγούδι
Τοῦρκος ἀγάπησε μιά Ρωμοπούλα, ἢ λ. ἑλληνίδα
θὰ ἦταν ἀναχρονισμός. Στὸ ἐγὼ Γραικός γεννη-
θηκα, Γραικός θὲ ν' ἀποθάνω τοῦ Διάκου, τὸ Ἕλ-
λην δὲν μπορεῖ ποτέ ν' ἀντικαταστήσῃ τ' ὄνομα
ποῦ προτιμοῦσε καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του ὁ
ἦρωας.

γιατί Παρ. 18, γιατάκι Παρ. 32, γιουρούσια Φ 63, γκαίδα Β 185, ζόρκος Φ 32, καρσί (= ἀπέναντι) Β 5, καφτάνια Δ 89, κιοτής (= δειλός) συχνά, μουτζιτής Δ 146, μπαϊράκι Κ 41, μπουγάζια Π 25, ντουριάδες Β 5, ρουμάνια Β 57, ρουαφειλής Π 75, σαράγια Δειλ. 102, σελέτι Β 179, σεργουσιασμένοι (= ξέδριστοι) Φ 32, σεφέρια Δ 87, χαϊντούτοι (= κλέφτες) Φ 62, χασνέδες Φ 44.

2) Λατινικές και Ἰταλικές: ἀβοκάτοι Κ 81, καζάρμες Κ 77, κασιδία Φ 63, κατοῦνες Φ 45, κέλλια Φ 101, κολλήγοι Φ 57, κουβούκλια Φ 30, λεγγάτοι Β 35, μουράγια Π 73, ντιτόροι Κ 81, πραιτόρων Β 36, ροῦγιά Φ 116, σκουτάρηδες Φ 67, σολνιάτοι Φ 56, τζούστρα Φ 57, τριμπουνάλια Φ 24, τριμποῦνοι Β 35.

3) Σλαβικές: βάβω Π 30, βογιάρτοι Φ 62, γουζία (μουσ. ὄργ.) Φ 16, ζουπάντοι Φ 62.

Γενικά, πρέπει νὰ παρατηρηθῆ πὼς ὁ Παλαμᾶς ποτὲ σχεδὸν δὲ χρησιμοποιεῖ τὴν ξένη λέξη ἀδιάκριτα κι ἐπιπόλαια, χωρὶς δηλ. λόγοι ἕφους νὰ τὸν ἀναγκάζουν νὰ τὴν προτιμήσῃ ἀπὸ μιὰ ἀντίστοιχη ἑλληνική. Οὔτε γιὰ χάρη τοῦ μέτρον ἢ τῆς ρίμας δὲ θυσιάζει τὴν ἑλληνική λέξη μπροστὴ στὴν ξένη. Γι' αὐτό, ὅπου συναντοῦμε τὸ ἔργον τοῦ τὴν ξένη λέξη, αἰσθανόμαστε τὴν παρουσία τῆς ἀπαραίτητης καὶ τὴ βρῖσκουμε ἀναντικατάστατη. Ἀξιοπρόσεχτο εἶναι πὼς οἱ ξένες λέξεις τοῦ Παλαμᾶ εἶναι σχεδὸν πάντοτε οὐσιαστικά, ἐκφράζουν δηλ. ἀντικείμενα, πού, ὅπως ξέρουμε, μένουν στὴ ζωὴ μας μὲ τὴ λέξη πού μᾶς τὰ πρωτογνώρισε⁽¹⁾. Δὲν μπορεῖ ἄλλωστε γιὰ τὴ λογοτεχνία νὰ ὑπάρξῃ ζήτημα ἐτυμολογίας τῶν λέξεων πού χρησιμοποιεῖ. Πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ ζωντανία, τὸ χρῶμα, ἡ πιστὴ ἀπόδοση τῆς ζωῆς καὶ τῶν αἰσθημάτων. Ποιὰ εἶναι ἡ καταγωγὴ τῆς λέξης, εἶναι ῥώτημα πού δὲν μπορεῖ νὰ ἐνδιαφέρῃ τὸ λογοτέχνη. Ὅλες οἱ λέξεις ὄλων τῶν προελεύσεων κ' ἐποχῶν εἶναι ἴσες, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ προσμυθίζονται σὲ μιὰ γραμματικὴ ἐνιαίᾳ καὶ νὰ ἐκφράζουν κάτι ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον διαφορετικὸ σὲ ἀπόχρωση ἀπ' ὅ,τι ἐκφρά-

ζει ἡ λεγόμενη « συνώνυμη » λέξη, πού ποτὲ δὲν εἶναι ἀπόλυτα συνώνυμη.

Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, ξένες λέξεις δὲν ὑπάρχουν κἂν γιὰ τὸν ποιητὴ. Ὑπάρχουν μόνον ἀτμόσφαιρες πού ἐκφράζονται μὲ ὀρισμένες ἢ καθεμιὰ λέξεις. Ἀτμόσφαιρες ἐποχῶν καὶ τόπων. Κι αὐτὲς ὁ Παλαμᾶς, σὰ γνήσιος ποιητὴς, ἔβαλε ὅλη τὴν τέχνην του νὰ μᾶς τὶς ζωντανέψῃ μὲ τὸ καταλληλότερον γιὰ τὴν καθεμιὰ λεξιλόγιον. Ἰδιαιτέρα πλούσια εἶναι τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ξετυλίγει μπροστὰ μας τὴ βυζαντινὴν ἐποχὴν, ὅπου γιὰ κάθε πρᾶγμα ἔχει πρόχειρη τὴν κατάλληλη ἱστορικὴ (ἑλληνικὴ ἢ ξένη) λέξη: ἀπελάτες συχνά, ἀπελατίκια Φ 63, βλατιὰ Φ 63, γερακόρηδες Φ 116, διβιτίσι Φ 138, ἐπιβαλτάρια Φ 63, (κόκκινα καισαρικά) καμπάγια Φ 120, καρούχες Δ 111, κουβικουλάριος Δ 106, λουρίκια Φ 63, μάγιστρος Δ 106, μαγκλαβίτες Φ 138, μαφόρι Φ 48, χελάντια Δ 27, χρυσοκλῆβανα Φ 63, χρυσοτρούκλινα Φ 137.

Τὸ ἴδιον καὶ γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ μοναστηριακὴν ἀτμόσφαιρα, πού θυμίζει ὡς τὶς μέρες μας τὴ βυζαντινὴν ζωὴν: ἀρχονταρίκι Φ 101, ἀσκηταριά Φ 31, Βῆμα Β 86, βηματάρης Φ 101, Γλυκοφιλοῦσες Παναγίες, Κυράδες Τριχερούσες Β 88, δέηση Β 88, δεσποτικὲς γιορτὲς Β 87, εἰκονοστάσια Β 87, ἐκκλησιδάκι Β 84, Ἐθαγγελιστὲς Β 87, κονίσματα Β 84, κτωήχι ΠΧ 156, μεγαλυνάρι Τ 69, Μυροφόρες Β 87, Ὁρθρος Β 87, Παντοκράτορας Β 86, Πλατιτέρα (τῶν Οὐρανῶν) Β 86, προσκυνητάρια Β 83, σταυροθόλι Β 84, Συναξάρια Β 87, θύναξη Φ 101, Τετραβάγγελα Β 87, τροπάρια συχνά, τροῦλλος Β 86, ψαλμοὶ συχνά, ψηφιδωτὸ Β 86, ὠσαννά ΠΧ 186.

Στὰ ἐκφραστικὰ μέσα τῆς Νεοελληνικῆς, πού κατέχει καὶ μεταχειρίζεται μὲ δεξιότηχινά ὁ Παλαμᾶς, ἀνήκουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μονωμένους δημοτικὲς λέξεις, καὶ στερεότυπες φράσεις, πού ζωντανεύουν τὸ λόγο καὶ τοῦ δίνουν τὴ φρεσκάδα τῆς λαϊκῆς ἐκφρασης: λαμπάδες σὰν τὸ μπόι μας Β 137, στὸν ἔπνο καὶ σὶὸ ξύπνο Β 6, ἀπὸ μάννα καὶ ἀπὸ κύρη Δ 32, δίνει καὶ παίρνει Δ 20, νὰ σᾶς πάρη καταπόδι Δ 73, σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο Φ 138, παθήματα μαθήματα Β 143, ὁ παθὸς μαθὸς Πεντ. 99, κόσμος καὶ Κοσμάς Πεντ. 112, χωρὶ καὶ

(¹) Βλέπε γιὰ τὸ ζήτημα τοῦτο τὴν παλιὰ μὰ πάντα νέα ἐργασία τοῦ Μ. Τριανταφυλλίδη, Ξενηλασία ἢ ἰσοτέλεια.

χῶρες Φ 23, χειμῶνα καλοκαίρι Φ 10, τὸ σεῖσμα καὶ τὸ διῶμα Δείλ. 190, Φ 54, ξεσπάει ἀρὰ κατάρα Π 27, (λαλεῖ) ἀνθρώπινη λαλίτσα Φ 28, ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορφὴ Φ 30, ἡ σάρα ἡ μάρα Φ 128, ζῆ καὶ ζώνεται Φ 28, συχνὰ πυκνὰ Φ 112, γύρα φέρετε τα Π 55, τὴ γῆ τὴν οἰκουμένη Β 5, πάει καὶ δὲ ξακαγρονᾶ Β 8, σείστηκε καὶ λυγίστηκε Υ 113, ὁ κύριος Ἡλιος Φ 10, λάμια τοῦ γαλοῦ Φ 35, θάλασσα κυματοῦσα Παρ. 116, ἦτανε... καθὼς τὸ νύχι μὲ τὸ κοιὰ Φ 24, ἀριωρημὸ δὲν ἔχουν Φ 35, γειάσας χαράσας Φ 66, χίλιες μύριες δίπλες Φ 68, τῶν Μοιρῶν οἱ Μοῖρες Δείλ. 290, τὰ σῦκα σῦκα... τὴ σκάφη σκάφη Ν 121.

Συχνὰ καὶ στίχους ὀλόκληρους τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, πασίγνωστους, τοὺς παρεμβάλλει αὐτούσιους ἢ παραλλαγμένους, σὰ νὰ ἦταν μιὰ φράση δημοτικὴ ἢ μιὰ λέξη ποῦ τοῦ χροιάζεται γιὰ νὰ ὑποβάλλῃ στὸν ἀναγνώστη τὴ διάθεση τῆς καθαρὰ λαϊκῆς σκέψης καὶ ἔκφρασης. Ἀκριβῶς ὅπως σὲ μουσικῆς συνθέσεις γίνεται ἐπεισοδιακὴ παρεμβολὴ κομματιῶν ἀπὸ λαϊκὴ μελωδία, ποῦ μεταφέρει τὸν ἀκροατὴ στὴν ἀτμόσφαιρα λαϊκοῦ γλεντιοῦ:

ἐγὼ εἶμαι ἢ βλάχα ἢ ὁμορφη, ἢ βλάχα ἢ παι-
[νεμένη Φ 28,
καὶ οἱ μέρες εἶναι τοῦ Μαγιοῦ καὶ οἱ νύχτες
[τοῦ Γεννάριου Ν 132,
νά μπεινοβγαίνουν τὰ πουλιά τῆς ἀνοιξης τ'
[ἀηδόνια Παρ. 142,

ἥλιο ποιὸς εἶδε τὴν αὐγὴ καὶ ἀστρὶ τὸ μεσημέ-
]ρι Ν 5
κ' ἔξαφνα μαῦρος οὐρανός, κ' ἔξαφνα μαῦρη
]μέρα Β 141,
τὸ παιδί κ' ἐγὼ εἶμαι | τῆς ἀστραπῆς καὶ τῆς
[βροντῆς τ' ἀγγόνι Φ 148,
μέσα στὴν Ἄγια τῆς Σοφιά, τὸ μέγα μονα-
]στήρι Β 147,
τῆς ἀρνησιᾶς νερὸ στῆς Ἄρνας τὸ λαγκαδι
[Α 21,
σάν κάμπος μὲ τὰ λούλουδα, σάν οὐρανός μὲ
[τ' ἀστρα Φ 47,
λόγος γιὰ βένα στέκεται καὶ συντυχιά κρατιέ-
]ται Β 42,
μὰ μιὰ φορὰ εἶν' ἢ λεβεντιὰ καὶ μιὰ φορὰ εἶν'
[τὰ νεῖτα Φ 46,
ἔφεξε ἀστρὶ κ' ἔφεξε αὐγὴ κ' ἔφεξε νεὸ φεγ-
]γάρι Παρ. 144,
πολλὴ μαυρίλα | πλάκωσε μαῦρη σάν τὴν κα-
[λιακούδα Πεντ. 98,
μὲ τὸ ρηγλί, μὲ τὸ ψηφί, μὲ τὸ μαργαριτάρι
[Φ 24,
μὰ ὁ χωρισμὸς εἶναι κακὸς καὶ τὸ «ἔχε γειά»
[φαρμάκι Π 112,
καὶ ἂν εἶναι | κ' ἔλθουνε χρόνια δίσεχτα, πέ
[σουν καιροὶ ὄργισμένοι Β 19,
κ' ἐσύ ἢ Μελένια ἢ δροσαυγὴ πῆρες τὸ μαρα-
]ζάρη Β 98, (1)
τὸν ἦρε ὁ Χάροντας, παλαίψανε στὰ μαρμα-
[ρένια ἀλώνια Κ 54, (2)
δόξα σ' ἐσένα, ὁ ποταμὸς ὁ χρυσομελιτάρης
[Β 14 (3).

Γ'. ΣΥΝΤΑΧΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Μετὰ τὸ λεξιλόγιο, ἡ περιοχὴ ποῦ μπορεῖ ὁ ποιητὴς περισσότερο νὰ δείξῃ τὴν πρωτοτυπία τῆς τέχνης του εἶναι τὰ συνταχτικὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσας του. Γιατὶ τὸ πρωτότυπο ὕφος στηρίζεται σὲ δυὸ πόδια: 1) στὴ λέξη μὲ τὴ σημασιολογικὴ τῆς ἀπόχρωση καὶ 2) στὴ θέση τῆς λέξης μέσα στὴ συνταχτικὴ πρόταση. Καὶ πρέπει νὰ τονιστῇ ἀμέσως πὼς ὁ Παλαμάς, ὅπως πούθενά δὲν ἄφησε τὸν ἑαυτό του νὰ παρεκτραπῇ στὰ λεξιλογικὰ ὄργια ὅπου, κυνηγώντας τὴν πρωτοτυπία, καταφεύγουν σύγχρονοι ποιητῆς, ἔτσι καὶ στὴ σύνταξη κινήθηκε ἐλεύθερα μέσα στὰ πλαίσια τῶν κανονικῶν γιὰ τὴ νέα Ἑλληνικὴ μορφῶν

ποῦ μᾶς δίνουν τὸ δημοτικὸ τραγούδι, τὸ παραμῦθι καὶ ὁ πεζὸς γενικὰ λόγος τῆς καθημερινῆς συνομιλίας. Ἀπόφυγε μὲ

(1) Ὁ δημοτικὸς στίχος εἶναι: κ' ἐγὼ Γιαννοῦλα ἢ ξακουστὴ πῆρα τὸ μαραζάρη.

(2) Στὸν 7ο λόγο τοῦ Δωδεκάλογου προσαρμόζει σ' ἐννεασύλλαβους σειρὰ ἀπὸ δεκαπεντασύλλαβους δημοτικῶν τραγουδιῶν: Τώρα εἶν' ἢ ἀνοιξη καὶ ὁ Μᾶης | τώρα τὸ καλοκαίρι τώρα | καὶ ὁ ξένος βούλεται νὰ πάη | στὸν τόπο του νὰ πάη καὶ τρέχει | νύχτα σιλλώνει τ' ἀλόγῳ του | νύχτα τὸ καλιγώνει, βάνει | χρυσὰ τὰ πέταλα τὰ βάνει | βάνει καὶ τὰ καρφιά ἀσημένια Δ 96.

(3) Ὁ δημοτικὸς στίχος ἀπὸ τὰ Ἑρωτοπαίγνια εἶναι: κυρὰ μου, ἐσύ 'σαι ὁ ποταμὸς, ὁ χρυσομελιτάρης (Ν. Πολίτης, Ἑκλ. 251).

προσοχή καὶ τοὺς ξενισμοὺς ποὺ δίνουν καὶ παίρνουν στὸ λόγο τῶν «αἰθουσῶν» ὅπως καὶ τοὺς ἀρχαϊσμούς. Μία περίπτωση ἀρχαϊστικῆς σύνταξης, ποὺ θὰ δοῦμε παρακάτω, φαίνεται πὼς τὴν παίρνει ἀπὸ τὴ φιλολογικὴ παράδοση τῆ νεοελληνικῆ, ἀλλιώως θὰ δίσταζε πρῶτος νὰ τὴν καθιερώσει.

Γενικά, τὸ πρωτοεἰπωτό καὶ στὴ μορφὴ καὶ στὸ περιεχόμενο δὲν τὸν τράβηξε πολὺ. Τὸ ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος πολλές φορές: «Ἀπιαστον Ἰσκιον» χαρακτηρίζει κάπου τὴν πρωτοτυπία: *Κυρηῆς ἄπιαστο ποιόν Ἰσκιον*; — *Τὴν πρωτοτυπία* ΚΤ 107. Κι' ἄλλου: «Ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνον ποὺ γιὰ ν' ἀποφύγη τὴ ρουτίνα πέφτει στὴ ρουτίνα τοῦ χειρότερου εἶδους· στὴ ρουτίνα τοῦ λαχανιασμένου κινηγητοῦ τῆς πρωτοτυπίας» ΠΔ 158. Κι' ἀκόμα: «Ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπάει πέρα ὡς πέρα τὸ ποίημα καὶ ποὺ τοῦ δίνει ἢ Τέχνη τὴν αἰσθητικὴ ἀπόλαυση, τοῦ τὴ δίνει, τολμῶ νὰ ὑποστηρίξω, ὄχι τόσο ἀπὸ

τὸ ξάφνισμα τοῦ πρωτοεἰπωτοῦ ποὺ δὲν ξέρομε κι ἀπὸ τοῦ ἀρχίζου καὶ ποῦ τελειώνουν τὰ σύνορά του, ὅσο ἀπὸ τὸ εὐάρεστο συναίσθημα ποὺ μᾶς δίνει τὸ γνῶριμο, ἀπὸ τὴ συγκίνηση ποὺ μᾶς ἐμπνέει τὸ συναπάντημα τοῦ παραδομένου, ἀπέραστου, ἱεροῦ, ἐπιθυμητοῦ· ἐκεῖνο ποὺ συνεχίζει στὴν ἐντέλεια· καὶ συνεχίζοντας ὡς νὰ τὴν πλουτίζη τὴν παράδοση καὶ νὰ μᾶς τὴν ξανανιώνη» Ξ 10.

Μέσα ἀπὸ τὴν ἱερατικὴ καὶ ἀσκητικὴ ἀντίληψη τοῦ Παλαμά γιὰ τὴν τέχνη σὰν μέρος τῆς πνευματικῆς δημιουργίας, ποὺ εἶναι κι' αὐτὴ μιὰ ἱερὴ διακονία, ἐνιωθε τὴν ποίηση σὰν καλλιτεχνικὴ παράδοση αὐτοσυντήρητη, ποὺ καὶ ὡς μορφὴ καὶ ὡς περιεχόμενο τρέφεται πλούσια ἀπὸ τὰ «ἀκηλίδωτα ἀρχέτυπα» τῆς, ὅπως λέει ὁ Φ. Κόντογλους γιὰ τὴν ἀγιογραφία, καὶ θάλλει σὰν περιβόλι ποὺ ποτίζεται ἀπὸ τὸ πηγᾶδι ποὺ βρῖσκεται στὴ μέση του.

1. Ἐλλειπτικὴ πρόταση.

Ἀνάμεσα στὰ ὑποβλητικὰ μέσα ποὺ διαθέτει ἡ γλῶσσα γιὰ νὰ τονώσῃ τὴν ἔκφραση εἶναι καὶ ἡ παράλειψη ἑνὸς ἀπὸ τὰ βασικὰ συνταξικὰ στοιχεῖα τῆς πρότασης. Ἐμφαση ποὺ ἐκφράζεται μὲ παράλειψη μᾶς φαίνεται στὴν πρώτη ἐντύπωση ἀντιφατικό, ἀλλὰ δὲν εἶναι. Ἡ ἀποσιώπηση ἑνὸς ἀπαραίτητου στοιχείου τοῦ λόγου ἀναγκάζει τὸν ἀκροατὴ ἢ τὸν ἀναγνώστη, ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὸ ἀποζητᾶ τὸ γλωσσικό του εἶσθημα γιὰ τὴ νοερὴ ὀλοκλήρωση τῆς γλωσσικῆς διατύπωσης, νὰ τὸ σκεφτῇ καὶ νὰ τὸ συμπεράνῃ ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα, καὶ ἡ ἐνεργὴ αὐτὴ συμμετοχὴ του στὴν ὀλοκλήρωση τῆς σκέψης καὶ τοῦ λόγου ἑνὸς ἄλλου ἐξαιρεῖ καὶ τονίζει περισσότερο τὴ λέξη ποὺ ἀποσιωπήθηκε, παρὰ ἂν περνούσε ἀπαρατήρητη σὰν αὐτονόητη μέσα στὴ σειρά τοῦ λόγου. Γι' αὐτὸ ἐνστιχτα ὁ ὁμιλητὴς ἀποσιωπᾷ συχνὰ τὴ λέξη ποὺ θέλει νὰ χρωματίσῃ περισσότερο, ἀρκεῖ νὰ εἶναι αὐτονόητη, ὅπως συμβαίνει κυρίως στὸ ρῆμα. Ὁ Παλαμάς κάνει πλούσια, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πῆ ὑπερβολικὴ χρῆση τοῦ ἐκφραστικοῦ αὐτοῦ τρόπου, τόσο περισσότερο ὅσο πιὸ συγκινημένος εἶναι ὁ λόγος του: *γλυτῶστε με. Ἀντιστύλι!* Β 179, ἢ

ἀγάπη ὀχιά! Σπαθὶ τὸ μῖσος. Φτιάσε! Πεντ. 37, καὶ *τ' ἀγαλμα στὰ σκύβαλα κ' ἐμὲ στὴν ἐξορία* Α 1, *κι ὅπου ἂν περνοῦσε θυμιατὰ κι ὅπου ἂν τράβαγε ὕμνοι* Φ 44, *δοα ἀζωγράφιστα, νοητὰ, θεῖα, ὑπεράνθρωπα* ὅσα Β 33, καὶ ἡ *λεύκα ἀνεμοθάλημα καὶ ὁ πεῦκος μοσκανάσα* Β 57, καὶ *τὰ κεράσια τοῦ Μαγιοῦ καὶ τὰ σπειριά τοῦ ρόιδου | φιλιὰ καὶ χρυσαλλώσανε, ρομπίνια κι ἀναλυώσαν* Β 19, *ὄνειρο!* Κ' *ἐβλεπα ἀπὸ μιὰ κορφὴ, καὶ ἡ χώρα ξένη* ΚΤ 70, *ὄλα ἀντίλαλοι· κ' οἱ θεοί, κ' ἐκεῖνοι* ΚΤ 21. Καὶ στὸν πεζὸ λόγο παραλείπει συχνὰ τὸ ρῆμα, ὄχι ὅμως κάθε ρῆμα, ἀλλὰ μόνο τὸ συνδετικό εἶναι: *ἐμπνευστής... ὁ καθηγητὴς Πολίτης* ΤΠ ιζ, *ἡ γῆ μας, μάνα τοῦ ποιητικοῦ ἠρωϊσμοῦ* Ν. Ἔστ. 33,452, *ἡ ποίηση τῶν νέων, μαργαριτόχρωμη ὀπαλλένια* στὸ ἴδιο σ. 456, *κάθε ἀλήθεια, ὅσο ὁμορφη, ὄργανο μονάχα* Γ 2,220, *γύρω τοῦ χωριοῦ οἱ πλαγιές, τοῖχοι φυλακῆς* Διηγ. 1, *πολὺ κοντὰ στὴν πόλη, ξερικό, γυμνὸ κισάκι* Διηγ. 8 (').

Ἡ παράλειψη τοῦ ρήματος παρουσιάζει

(') Γιὰ τὴν ἐλλειπτικὴ πρόταση στὴ νέα Ἑλληνικὴ βλ. Α. Τζαριζάνου, *Νεοελληνικὴ σύνταξη*, σ. 306 κέξ.

ζεται στὸν Παλαμᾶ καὶ μὲ μίαν ἄλλη ιδιότυπη μορφή: Εὐθύς μετὰ τὸ ὑποκείμενὸ κόβεται ἢ πρότασις καὶ ἀρχίζει νέα μετὰ τὸ σύνδεσμο καὶ πού τῆ συμπληρώνει: Λαμπρή. Καὶ λάμπουν οἱ ἐκκλησιᾶς καὶ λάμπουν καὶ οἱ παπάδες Ν 99, Τὰ ρόδα! Καὶ ζοῦνε ἠδονοσιτάλαχτα, μισανοιχτὰ μέσ' στὸ ποτήρι ΠΧ 115, βόγγοι καὶ οὐρλιάζουν, σπαρασμοὶ καὶ βαρομαῖνε Φ 31, σκυλιά καὶ μὲ δαγκώσανε, γειτόνοι καὶ μὲ πῆσαν | γιὰ κλέφτη, γιὰ φοριὰ | καὶ βάρδιες καὶ ξυπηθῶσανε καὶ δοῦλοι καὶ μὲ δαῖσαν, | Θεέ μου, τί ἀπονιά! Δειλ. 198, κρύα χλωμή μιά δέλλια καὶ μὲ τυραγνᾶ Δειλ. 130, μιά Αἴτνα καὶ μαυρίζει τὸν ἀέρα Π 18, καμπάνες καὶ καλοῦνε σὲ ὄρθρους Φ 31, ὁ Σάτυρος καὶ ρίξωσα | σὰν τὴν ἐλιά ἐδῶ πέρα Π 135, νέραῖδοι καὶ τὴ χαϊδολογοῦσαν Π 114, ζωὴ σκύλλα | καὶ σὲ δαγ-

κώνει Πεντ. 67. Κάποτε ἢ ἑλλειπτικὴ πρότασις ἔχει κι ἄλλα στοιχεῖα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ρῆμα: σὲ μιά κιθάρα ἕνα τραγοῦδι' καὶ τὸ τραγοῦδῶ ΠΧ 138, ἄλλη, καὶ πνέει, δροσοπνοή, κάποι' ἄλλο φῶς, καὶ λάμπει ΠΧ 212, βαροκούλες, οἱ ἔγνωιες κυματοῦσες | θάλασσες, καὶ μᾶς τριγυρνᾶν... | οἱ πίκρες ὀχεντρομαλλοῦσες | ἔμπουσες, καὶ σκληρὰ χτυπᾶν Πεντ. 46, μέσα μου ἄσβυστη φλόγα, καὶ μὲ σπρώχνεις Παρ. 7.

Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μιλήσουμε γιὰ ὅλες τὶς μορφές τῆς ἑλλειπτικῆς πρότασις μετὰ τὴν ἴδια ἔκτασι. Θὰ περιορισθῶ νὰ προσθέσω τὰ ἐξῆς παραδείγματα μετὰ παράλειψη τῶν ἀντωνυμιῶν σὲ ἀναφορικὲς προτάσεις: ξαφνιαζονται πὺν τοὺς ἀκούν Φ 31, ὡ πᾶν ἔχτισες μετὰ τὸ ρυθμὸ θεόρατα παλάτια Α 129, εὐλογητὸς πὺν λύτρωσες τῆ Μοῦσα καὶ τὴν ἔζησες Α 129.

2. Συνταχτικὲς ἰδιορρυθμίες.

Ἰδιαίτερη προσοχὴ ἀξίζει τὸ πόσο συχνὰ ὁ ποιητὴς συντάσσει ῥήματα μετὰ οὐσιαστικὰ ὡς κατηγορούμενα. Σὲ πολλὰ ἀπὸ τὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὸ κατηγορούμενο εἶναι **προληπτικὸ**, ὅπως στὸ κοινὸ παράδειγμα ἀπουδάξει γιατρός:

ἂν μ' ἀγαποῦσες, οἱ οὐρανοὶ θ' ἀνοίγονταν θεοφάνεια Ν 93, σκλάβος' ξανάσκυψε ὁ Ρωμιὸς καὶ δασκαλοκρατιέται Π 74, καταποτήρας ὁ καιρὸς πέρασε κι ἀπὸ σένα Φ 65, καί, κόκνος, γλυκοτάραξες τῆς ἄμνης τὰ νερά Υ 97, καὶ νὰ τρανοχαιρετήσω | καλοκαίρια, μεσημέρια ζίζικας τραγουδιστῆς Δ 35, ὅπου κόσμοι κύκνοι κελαῖδοῦν | ὅπου κόσμοι χύνονται λιοντάρια Β 193, ("Ὀμηρε), σὲ καρτεροῦσα μάθημα κ' ἐσὺ ἤρθες θάμα Α 35, καὶ πῶς ἀνάφτουν καὶ πῶς καίνε, ὅσο πὺν σβοῦνε στάχτη Β 41, εὐδο στὰ χέρια ἐνὸς παιδιοῦ ξεφύλλισε τὸ θάμα Β 53, κι ὅλο συντρίμμι χάνεται στὸ γύρισμα τῶν κύκλων Β 20, τὴν ποίηση χύνει σάρκα σας, τὴ μουσικὴ ψυχὴ σας Β 103, τοῦ σκορπιοῦ Τούρκου τὸ κεντρὶ σὲ τρύπησε φαρμάκι Β 146, ἂν τὸν ἀπλώνω ζήτουλα τὸ δίσκο τοῦ χειριοῦ μου Β 93, καὶ σὲ σπαράζ' ἢ ἀπαρησιᾶ καὶ λειώνεις νεκροκῆρι ΚΤ 111, μέλισσες ἐκεῖ οἱ λαοὶ πετοῦσαν Δ 26.

Ἡ γλῶσσα μας μεταχειρίζεται συχνὰ τὴ

γενικὴ μετὰ οὐσιαστικὰ, ἐπίθετα ἢ μετοχές, γιὰ νὰ ἐκφράσῃ μ' αὐτὴ ἄλλοτε τὴν αἰτία, π. χ. πεθαμένος τῆς πείνας, ἄλλοτε τὸ σκοπὸ, π. χ. καμένος τοῦ φιλιῦ (=λαχταρισμένος γιὰ φιλι) κ. ἄ. (1). Τέτοιου εἶδους γενικὲς βρῖσκουμε συχνὰ στὰ ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ: καμένοι τῆς σκλαβιάς Φ 13, διψασμένος τῶν παθῶν Φ 86, ἀποδιωγμένος τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ζωῆς Δ 159, ἀγκαρμένος τοῦ μεροδουλιῦ Δειλ. 101, φυλακισμένη τοῦ σπιτιοῦ, τοῦ κόσμου ταξιδεύτρα Β 107.

Ἡ κανονικὴ συνταχτικὴ σειρά πὺν ἀπαιτεῖ νὰ μπαίνουν τὸ κατηγορούμενο καὶ τὸ ἀντικείμενο μετὰ τὸ ρῆμα εἶναι στὸ αἶσθημα τοῦ ποιητῆ τόσο τριμμένη ἀπὸ τὴν καθημερινὴν χρῆσι καὶ πεζή, ὥστε προσπαθεῖ συχνὰ νὰ τὴ διαταράξῃ προτάσσοντας τὸ κατηγορούμενο ἢ τὸ ἀντικείμενο ἀπὸ τὸ ρῆμα. Ἡ μετακίνηση αὕτη συνηθίζεται κι ἀπὸ πεζογράφους, ὅπως ὁ Γ. Βλαχογιάννης κ. ἄ., ὅταν θέλουν νὰ δώσουν πάθος στὴν ἀφήγησή τους, περισσότερο ὁμως εἰ-

(1) Ἡ σύνταξι αὕτη συνηθίζεται περισσότερο σὲ ἰδιώματα. Πρὸβλ. τὸ κρητικὸ δίστιχο:

Νὰ σὲ χαρῶ ὄντων ἔρχεσαι 'πὺν τὸ νερὸ 'δρωμένη
κ' εἶσαι τοῦ ἡλιοῦ κόκκινη καὶ τοῦ φιλιῦ γραμ-

μένη
Μ. Λιοντάκη, Μαντινάδες σ. 7.

ναι ἀνεκτὴ σὰ στοιχεῖο ὕφους στὴν ποίησιν. Ὁ Παλαμᾶς κάνει μετρημένη χοίση αὐτῆς τῆς σύνταξης καὶ στὰ ἔμμετρα καὶ στὰ πεζὰ του :

1) Κατηγορούμενο: *λύσας κι ἂν ἀφροίματα ἦτανε Δ 28, καθὼς ἢ «Θεῖα Κωμῶδία» τοῦ Λάντη ἀριστοῦργημα εἶναι καὶ τοῦ βουλευτικῆς Ν. Ἔστ. 2,583, ὁ Λαμαρτίνος, ποιητῆς τοῦ περασμένου καιροῦ καὶ μαζί τῶν καιρῶν δλων, γιατί μεγάλος εἶναι ποιητῆς Ν. Ἔστ. 2,585, καὶ τὰ χεῖριά ἐκεῖνα ποῦ θὰ μπορούνε ν' ἀπλώνονται πρὸς τὰ χαρίσματα καὶ δικά τους νὰ τὰ κάνουν Ν. Ἔστ. 33,583, δὲ λησμονῶ τὴν ἐποχὴ ποῦ θαυμαστῆς τοῦ Σούτσου ἤμουνα Γ 2,154, ὅσο κι ἂν ἀδέρφια εἶναι οἱ τρεῖς αὐτοὶ Ποιητ. 1,23.*

2) Ἀντικείμενο: *ὁ Βᾶγγερ ὅταν ἀγωνίζονταν τὸ μουσικὸ δράμα νὰ πλάση Ν. Ἔστ. 33,583, κοντεύει τὸ ἴδιο νὰ πάθῃ Γ 2,51, σταθῆκαν ἀγνάντια σιὸ σοφὸ μαθήματα νὰ τοῦ δώσουν Γ 2,115, κάποιιοι νὰ ὑποστηρίξουνε θελήσαν Γ 2,109.*

Ἀνάλογες μετακινήσεις συναντοῦμε ἀνάμεσα σὲ οὐσιαστικά καὶ ἐπίθετα ἢ ἀντωνυμίες ποῦ δὲν τίς ξέρει οὔτε ὁ φυσικὸς οὔτε ὁ πεζὸς λόγος καὶ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν λογοτεχνικῆς⁽¹⁾:

κνηγᾶς ἀπιαστο ποιόν ἴσκιο; ΚΤ 107, μιὰ λαχταρίζω λαχτᾶρα, μιὰ διψῶ δίψα: τὸ φῶς! Α 48, τρομάρα τοῦ ἀνεμόδαρτου σιὸ δέντρο ἀπάνω φύλλον Α 125, τὸ ξέγνοιαστο πετρώνει πανηγύρι Φ 25, ὦ στοῦ ἔλεους εἶν' ἢ θωριά σου | κόνισμα τὸ ναὸ ΠΧ 56, κι ὅσα τῆς Θάλασσας οἱ ἀφροὶ τῆς Ἀσπρησ τὰ ραντίζουν Β 144. Καὶ σὲ πεζό: σὰν ὀρχήστρα ν' ἀκουσιτῆ πολυόργανη Παρ. 1' καὶ μαρμαρένια ὑψώνουν παλάτια Γ 2,157⁽²⁾.

(1) Ἰδιαίτερα ἀγαπητῆς καὶ συχνῆς εἶναι οἱ μετακινήσεις αὐτῆς στοὺς λατίνους ποιητῆς καθὼς σιὸ γνωστὸ στίχο:

majoresque cadunt altis de montibus umbrae

(2) Καὶ σιὸ δημοτικὸ τραγοῦδι δὲν εἶναι ἀγνωστὴ ἢ μετακίνηση τῶν συνταχτικῶν στοιχείων:

Γιὰ σὲν' ἀφρὸ στὴν ἀμμουδιὰ τὸ κάθε κῆμ' ἀ-
[πλώνει,
γιὰ σὲνα μέσα στὰ κλαδιὰ γλυκολαλεῖ τ' ἀηδόνι.

Μ. Λιουδάκη, Μαντινάδες, σ. 7.

Ἰδοῦ καὶ σύνδεσμοι κ' ἐπιφωνήματα ποῦ χωρὶς ἄλλο μετρικοὶ μόνον λόγοι κάνουν τὸν ποιητὴ νὰ τὰ μετακινήσῃ ἀπὸ τὴ φυσικὴ συνταχτικὴ τους θέση: *μὲ τὴ ζωὴ ποῦ ἔμπρὸς δὲν πάει, πίσω οὔτε ποῦ γυρνᾶ ΠΧ 86, καὶ χωρὶς ὁ δρόμος μου σταθμὸ οὔτε τέρομα ΠΧ 91, ἀνάμεσα ὃ σὲ ὀνόματα καὶ ὀλάκριβα γιγάντων Ν 126.*

Τὴν πεζὴ ἐπανάληψη τῶν συνδέσμων ποῦ πᾶνε ζευγαρωτοὶ: οὔτε οὔτε, μήτε μήτε, τὴν ἀποφεύγει μ' ἓνα εἶδος χιαστό, μεταθέτοντας δηλ. τὸ δεύτερο σύνδεσμο μετὰ τὸ ὄνομα: *δὲν εἶμαστ' οὔτε χριστιανοὶ καὶ εἰδωλόλατρες οὔτε Α 103, ὦ εἰσεῖς ποῦ μήτε ζωντανοὶ καὶ πεθαμένοι μήτε Α 142, ἄλλοτε πάλι παραλείπει τὸν ἓνα: δὲν ἦταν | ἢ ἰδέα ἢ σεμνοστόλιστη, γυμνὸ τὸ πάθος οὔτε Β 10, ἢ τὸν ἀντικατασταίνει μὲ συνώνυμο: μήτε καλὴ κακὴ οὔτε Β 16.*

Κάποιον ποῦ θάπρεπε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ οὔτε τρεῖς φορές, τὸ χωρίζει ἀπὸ τὰ τρία ὀνόματα καὶ τὸ βάζει διπλὸ σιὸ τέλος τοῦ στίχου: *καὶ σκύψιμο καὶ σκάψιμο καὶ ψάξιμο οὔτε οὔτε Α 141.*

Γενικὰ προσέχει κι' ἀποφεύγει ὁ Παλαμᾶς νὰ μεταχειρίζεται ἀλλεπάλληλα βοηθητικῆς λέξεις ὅμοιες ποῦ θυμίζουσαν πεζὸ λόγο. Καὶ γιὰ νὰ τὸ πετύχῃ, ἢ τίς μετακινεῖ ἀπὸ τὴ φυσικὴ τους θέση, ὅπως εἶδαμε καὶ ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω σὲ μερικῆς περιπτώσεις τῶν συνταχτικῶν σχημάτων χᾶστοῦ καὶ κύκλου, ἢ ἀντικαθιστᾶ τὴν ἐπαναλαμβανόμενὴ λέξη σιὴ δεύτερῃ φορὰ μὲ μιὰ συνώνυμη: *χωρὶς φούντωμα, | δίχως ἄνθο Παρ. 13, κι' ἀγνάντια σιὴν ἀγάπη τους κ' ἔμπρὸς σιὴν ὁμορφιά τους Φ 66, ἀκόμα καὶ σὲ πεζά: μπροστὰ σιὴ ζωὴ κι ὁμπρὸς σιὴ σκέψη Ποιητ. 1,21 (πβ. τὸ δημ. ἔχω κι ἀπάνω μεροδικό, ἔχω καὶ κάτω πάρετη⁽¹⁾). Ἡ τάση αὐτὴ τοῦ εἶναι τόσο συνειδητῆ, ὥστε σὲ κάποιιο στίχο ποῦ ξεχωρίζει τὸ διονυσιακὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸ ἀπολλωνιακὸ κατὰ Νίτσε, ἐνῶ μεταχειρίζεται τὸν πρῶτον ὄρο: *ἢ μέθη ἢ διονύσεια*, ἀποφεύγει νὰ μεταχειριστῆ καὶ τὸ δεύτερο, γιὰ νὰ μὴ θυμίζῃ ὁ στίχος τοῦ πεζὴ φιλοσοφικὴ πραγματεία, καὶ τὸν ἐκφράζει ὑπονοητικῶς μετὰ τὸ στίχο: *τὸ δῶρο τῶν ὑπέργκαλων γαλήνιων δραμάτων. Κ' ἔξηγεῖ ὁ ἴδιος**

(1) Μ. Λιουδάκη, Μαντινάδες σ. 51.

τὴν τάση του αὐτῆ: «Ἡ τέχνη τοῦ ποιητῆ μου, χωρὶς ἢ ἴδια καλὰ καλὰ νὰ τὸ στοχάζεται καὶ μονάχ' ἀπὸ τὸ φυσικὸ τῆς, ἀποφεύγει κάθε παρατάξη καὶ κάθε παράθεση ὄρων καὶ ὀνομάτων ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ θυμίζον τὸ ὕφος πεζογράφου» Ποιητ. 1,64.

Ἡ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία ποῦ (ἀπὸ τὸ ὄπου) μὲ τὶς παικίλες τῆς σημασίες μπαίνει στὴ γλῶσσα μας κανονικὰ μαζί μὲ τὸ ῥῆμα ποῦ ἀκολουθεῖ σ' αὐτὴ μετὰ τὸ ὄνομα ποῦ προσδιορίζει, π. χ. *στὸ δρόμο ποῦ πηγαίνει, διαβάτες ποῦ διαβαίνετε, τ' ἄρματα μου ποῦ τάχιστα στὴν ἐκκλησιά, τὴν Ἀντριατόπολη, ὁποῦ τὴν ἐκουρσέψανε* κτλ. (1). Ὁ Παλαμᾶς ὁμοίως πολὺ συχνά, γιὰ εὐκολία τοῦ μέτρου κυρίως, μετακινεῖ τὸ ποῦ μὲ τὸ ῥῆμα καὶ τὰ παρεμβάλλει ἀνάμεσα στὸ ἄρθρο καὶ τ' ὄνομα. Σύνταξη ἐντελῶς ἀσυνήθιστη στὸν πεζὸ λόγο, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῆ ποιητικὴ: *τὸ ποῦ μὲ τρώει μαράζι* Β 153, *τὸ ποῦ πάτησες χῶμα* Δειλ. 24, *τὸ ποῦ τὴν καίει καμίνι* ΠΧ 160, *τοὺς ποῦ ζοῦμε καιροὺς* Δειλ. 275, *τὸ ποῦ ἔκαιγε λιβάνι* ΚΤ 5, *τὸ ποῦ χιτίζεται γιὰ σὲ παλάτι* ΚΤ 98, *πάνε πολλοὶ γιὰ νὰ τὸ βροῦν τὸ ποῦ ζητάει λουλούδι* Ξ 112, *τὸ ποῦ γραφτὸ ἀπ' τὴ μοῖρα τοὺς παθαίνουν* ΠΧ 180, *τὸν ποῦ φουᾶ ἔλοιοθρεμὸ καὶ τὸ ποῦ σπέρνει κρῖμα* Β 28, *τὰ ποῦ σᾶς ῥίξανε σπαθιά, ποῦ σᾶς φάγανε βόλια* Πεντ. 121, *καὶ τὸ ποῦ δέρνει ἀνάθεμα καὶ ὁ ποῦ δέρεται θρηῆνος* Πεντ. 122, *μάτι γυναικειο θὰ μπορῆ νὰ βρῆ | τὸ ποῦ νὰ βρῆτε ἀνήμποροι εἶστε* Πεντ. 131. Ὅτι ἡ σύνταξη αὐτὴ εἶναι ἄγνωστη στὸ ζωντανὸ λόγο καὶ στὰ δημοτικὰ τραγούδια, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ συνταχτικὸ τοῦ Α. Τζαρτζάνου δὲν τὴν ἀναφέρει ἐκεῖ ποῦ ἐξετάζει τὴ σύνταξη τοῦ ποῦ. Τὸ ὅτι ὁ Παλαμᾶς τὴ φτειάνει γιὰ στιχουργικὲς εὐκολίες μπορεῖ νὰ πεισθῆ ὁ καθένας, ἂν δοκιμάσῃ νὰ φέρῃ στοὺς παραπάνω στίχους τὰ συνταχτικὰ στοιχεῖα στὴν κανονικὴ τους θέση, ὅποτε θὰ δῆ πὼς ὁ στίχος δὲ βολεύεται πιά μετρικὰ καὶ πρέπει νὰ ξαναχυθῆ.

Ἡ προσωπικὲς ἀντωνυμίες *μου, με, σου, σε* καὶ οἱ προληπτικὲς ἢ ἐπαναληπτικὲς *τον,*

την, τὸ στὴν κοινὴ Νεοελληνικὴ μπαίνουν πρὶν ἀπὸ τὸ ῥῆμα: *μου δίνει, μὲ βλέπει, σοῦ μιλῶ, σ' ἀγαπῶ, τὸν ἀκούω* κτλ. Μόνο στὴ μειοψηφία ἐπιτάσσονται: *δίνοντάς μου, βλέποντάς με, μιλώντάς σου, ἀγαπώντας σε, ἀκούοντάς τον,* καὶ στὴν προσταχτικὴ: *δῶσε μου, πές τον, ἄκουσέ τον* (2). Πολλὰ ὁμοίως ἰδιώματα διατηροῦν τὴν ἀρχαιότερη σύνταξη ποῦ ἐπιτάσσει τὶς ἀντωνυμίες αὐτὲς καὶ στὸ ῥῆμα (3). Ὁ Παλαμᾶς, μολονότι ἀκολουθεῖ καὶ σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο τὴ σύνταξη τῆς κοινῆς, δὲν ἀποφεύγει κάποτε καὶ τὴν ἰδιωματικὴ σύνταξη. Τὸ κάνει συχνά, μὰ χωρὶς συνέπεια, καὶ αὐτὸ δείχνει πὼς γίνεται ἴσως γιὰ λόγους μετρικῆς εὐκολίας: *ἡ μνήμη δὲν μπορεῖ μου* Α 66, *νὰ γίνης μου σὰν ἀνοιγμα πρωινὸ παραθύρου* Β 1, *σὰν ἀπὸ μάρμαρο εἶναι μου ἡ καρδιά* Δειλ. 102, *προτοῦ νὰ κλεισῇ μου τὰ βλέφαρα καλὰ* ΠΧ 103, *τὸ τραγούδι ποῦ τραγουδοῦσε μου τὸ κορμί σου* Δειλ. 248, *γόνυ ξένος καλεῖ με* ΚΤ 100, *ἀπόκοιτο μὴν πῆς με* Φ 112, *δὲ θὰ κλάψῃ μας τ' ὀλόανθο καλοκαίρι* Α 87, *ἀσπρολούλουδο ποῦ βλέπεις μας* Ξ 164, *τάφος εἶναι σου βαρὺς* Α 50, *ἡ γαλήνη ξαναχαϊδεύει σου τὴν ψυχὴ* Ποιητ. 1,103, *ὁ ἥλιος βλέπει σε* Β 192, *βλέπω Σε, ἀκούγω Σε* Β 162, *δὲν τρέμων σε* Α 93, *νὰ προσμένῃ σας μπορεῖ* Ξ 139, *μπροστά μου ὄλο θὰ βλέπω σας ὄσο νὰ μπῶ στὸ χῶμα* Ξ 80, *τὸ γροίκησα νὰ παίξης το στὴ λύρα τῆς φωνῆς σου* Β 95, *νὰ ταξιδέψῃ το στὰ φτερά του* Παρ. 98, *τ' ἀγαλμα ποῦ σκαλίζει το σιὸ μάρμαρ' ὁ τεχνίτης* Β 58, *ἐγὼ θὰ βλέπω τα* Α 109, *δὲν εἶναι σὰν νὰ ὑψώνης τα καὶ σπῖτι κ' ἐρημίτη* ΠΧ 141.

Οἱ περισσότεροι ποῦ γράφουν τὴ δημοτικὴ ξεκινώντας ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα κ' ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴ σύνταξί τῆς συντάσσουν *ὁ καλὸς ἄνθρωπος*, ἐνῶ ἡ γνήσια δημοτικὴ ὅπως τὴ μιλοῦμε ἀπαιτεῖ τὴν ἐπανάληψη τοῦ ἄρθρου πρὶν ἀπὸ τὸ οὐσιαστικόν: *ὁ καλὸς ὁ ἄνθρωπος*. Εἶναι τόσο χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴ νέα Ἑλληνικὴ αὐτὴ ἢ ἐπανάληψη τοῦ ἄρθρου, ὥστε ἔχει ἀπασχολήσει εἰδικὰ τοὺς γλωσσολόγους (4). Ὁ

(1) Στὸ ἴδιον σ. 96 καὶ 104.

(2) Γ. Ν. Χατζιδάκη, Γλωσσολογικαὶ ἐρευναι 1, 106.

(3) L. Roussel, Grammaire § 403. E. Schwy-

(4) Πβ. Α. Τζαρτζάνου, Νεοελληνικὴ σύνταξις, σ. 125.